

Аннотация. Проведен анализ обеспечения и результатов реформирования пенсионной системы, которая дает возможность отображать текущие и будущие возможности трансформировать систему отношений и максимально удовлетворять общественные, корпоративные и индивидуальные интересы.

Ключевые слова: пенсии, фонд, доходы, плательщики, предприятия, реформа, обеспечение, механизмы, источники, размеры.

Annotation. The analysis of providing and results of reformation of the pension system that gives an opportunity to represent current and future possibilities to transform the system of relations and maximally to satisfy public, corporate and individual interests is conducted.

Keywords: pensions, fund, acuestss, payers, enterprises, reform, providing, mechanisms, sources, sizes.

УДК 332:[316+33]

Я.П. Поліщук, аспірант ПДАТУ

НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Розглядаються питання, що стосуються проблем розвитку сільських територій та основні напрямки їх вирішення. Запропоновано схему напрямків розвитку сільських територій.

Ключові слова: сільські території, сільське населення, соціально-економічний розвиток.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Кризові явища, занепад сільських територій, зниження рівня життя сільського населення, зниження обсягів сільськогосподарського виробництва, територіальна нерівномірність в контексті соціально-економічного розвитку територій та загострення протиріч між містом і селом в період формування ринкових відносин формує та ставить перед державою і науковими інститутами завдання пошуку вирішення виявлених проблем та аналізу негативних тенденцій, що забезпечили б розвиток сільських територій, підвищили рівень життя сільських мешканців, охорону навколишнього природного середовища, збереження природних, трудових і виробничих ресурсів, підвищили конкурентоспроможність сільськогосподарського виробництва [1].

Формування соціально-економічних умов розвитку села разом з організаційно технологічними особливостями аграрного виробництва, в якому основними засобами виступає земля, а предметом праці слугує сукупність сільськогосподарських культур і видів продуктивних тварин, створюють специфічний спосіб життя сільського населення держави, що знаходиться в основі організації аграрного виробництва як сектору народногосподарського комплексу [2].

До питання розвитку села та сільських територій необхідно підходити виважено, врахувати особливості і відмінності сільського життя, формування виробничих відносин та позитивного світового досвіду.

Поглиблення глобалізаційних та інтеграційних процесів підсилює комплексність наукових досліджень, об'єктом яких одночасно виступають, село, сільське господарство та селянство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженню проблем розвитку сільських територій присвячено багато праць вчених економістів-аграрників, зокрема: Лупенка Ю.О., Саблука П.Т., Маліка М.Й., Юрчишина В.В., Дем'яненко М.Я., Дієсперова В.С., Орлатого М.К., Булавки О.Г., Якуби К.І., Шпикуляка О.Г., Павлова О.І., Прокопи І.В., Гайдучького П.І., Бородіної О.М. та багатьох інших. Проте актуальними залишаються питання розвитку сільських територій.

Формулювання цілей статті: визначення основних напрямків дослідження розвитку сільських територій на основі раціонального використання їх ресурсного потенціалу, що дасть змогу підвищити ефективність аграрного виробництва, підвищити соціальні стандарти життя селян.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна сфера села продовжує занепадати. Найгострішими проблемами залишаються відсутність економічного інтересу жити й працювати в сільській місцевості, мотивації до праці, безробіття, трудова міграція, бідність і руйнування соціальної інфраструктури. Сьогодні в сільській місцевості майже повністю призупинилося будівництво доріг з твердим покриттям, об'єктів інженерного облаштування, житла, об'єктів комунального і соціально-культурного призначення. Погіршується техногенно-екологічна безпека, зростає кількість неорганізованих звалищ побутових, промислових та інших відходів. Деградація сільських територій підриває основи подальшого розвитку не лише аграрного сектору, але й через загрозу продовольчої безпеки – суспільства [3].

Тому нині існує гостра потреба у розробленні структурної схеми, обґрунтуванні нових підходів комплексного аналізу стану сільських територій та їхніх господарських структур. Важливим складником у проведенні досліджень сучасного стану сільських територій є визначення напрямків дослідження розвитку сільських територій (рис. 1). Проведення досліджень дасть змогу підвищити об'єктивність оцінювання еколого-економічного і соціально-демографічного стану сільських територій, інтерпретування отриманих результатів і висновків, обґрунтування системи заходів, орієнтованих на розв'язання проблем сільської місцевості. На нашу думку, напрямки дослідження розвитку сільських територій повинні включати в себе наступні складові (рис. 1).

Рис. 1. Напрями розвитку сільських територій

Розглянемо більш детально кожен із напрямів розвитку сільських територій.

1. Основними напрямками поліпшення людського потенціалу мають бути: збереження сучасного життєвого потенціалу сільського населення через стабілізацію чисельності мешканців села та середню тривалість їх життя; збільшення життєвого потенціалу шляхом підвищення рівня народжуваності та зниження смертності сільського населення, регулювання міграційних процесів, підвищення тривалості життя; поліпшення системи охорони материнства і дитинства як важливого адресного заходу, спрямованого на підвищення народжуваності та збереження підрастаючого покоління як у міських, так і сільських поселеннях; зростання трудового потенціалу сільського населення шляхом його природного поповнення, оптимізації міграційних процесів, насамперед сільської молоді та закріплення її у селі та аграрній сфері; підвищення якісних показників сільського населення: статеві-вікової структури, рівня освіти, духовності, інтелекту, інших показників менталітету українського селянина [4].

2. Соціальний капітал являє собою аспекти взаємодії в колективі, відносини з приводу спільного вирішення проблем, прийняття управлінських рішень на шляху досягнення особистих і колективних цілей. Включає неформальні й формальні зв'язки, нетрадиційні підходи до вирішення проблем, особистісні складові поведінки індивіда, формується в процесі його становлення (лідерство, повага з боку інших, підприємницький талант). Метою розвитку соціального капіталу є розбудова ефективних і взаємовигідних соціальних та економічних відносин між селянами у формуванні реальних можливостей перспективного розвитку сільських територій.

3. Головними складовими частинами природно-ресурсного потенціалу сільської місцевості мають виступати: земельні, водні, лісорослинні, рибні, мисливські ресурси; мінерально-сировинні ресурси, природоохоронні ресурси; рекреаційні ресурси. Для оцінювання запасів цих ресурсів і можливостей їхнього господарського використання застосовують три основні підходи – економічний, географічний та екологічний. Варто також аналізувати ефективність використання біокліматичного, вітро-, геліо- і водоресурсного потенціалу, а також потенціалу розвитку сільського (аграрного, зеленого) туризму тощо.

4. Проблеми формування підприємництва в сільській місцевості: недосконалість законодавчої бази щодо розвитку бізнесу на селі; відсутність ефективних державних програм підтримки бізнесу, власних коштів у селян, що підвищує ризикованість підприємницької діяльності; кризова матеріально-технічна база, відсутність якісної сервісної служби, технологічна відсталість ведення виробництва зумовлюють низьку продуктивність праці та ефективність бізнесу; слабка інтеграція, відсутність належного механізму взаємовідносин не лише означеного класу селян, а й в цілому сільськогосподарського виробника з переробними і збутовими підприємствами суттєво стримують його розвиток; необізнаність підприємців, брак знань стосовно ведення бізнесу та впровадження у сільськогосподарське виробництво нових технологій. Відсутність належної дорадчої служби знижують активізацію розвитку бізнесу.

5. Першочерговим завданням на регіональному рівні є припинення та стабілізація соціально-економічної руйнації сільської поселенської мережі, особливо малих поселень, які поступово переходять у категорію деградуєчих з наступним вимиранням і самоліквідацією. Негативна демографічна ситуація, відсутність протягом тривалого часу належної уваги з боку владних структур до розвитку виробничої і соціальної інфраструктури означених сіл зумовили деструктивні явища в адміністративній і територіально-господарській організації сільських територій. Стратегія подолання означених явищ потребує здійснення адміністративно-територіальної реформи, основою якої повинно стати організаційно-правове забезпечення механізму вдосконалення принципу партнерства [4].

6. Проблеми розвитку сфери послуг на селі: низька забезпеченість сіл об'єктами соціальної інфраструктури; різке скорочення потужностей закладів сфери соціальних послуг на селі; різке скорочення якісного соціального обслуговування сільських жителів. Стратегічним завданням держави та місцевих органів виконавчої влади щодо подальшого розвитку сфери послуг на селі має стати створення високорозвинутого інфраструктурного комплексу соціального обслуговування, спроможного максимально задовольнити потреби кожного громадянина різноманітними соціальними послугами і тим самим поліпшити їх умови праці та проживання в сільській місцевості.

7. Освітній комплекс на селі є основою духовного та інтелектуального розвитку кожного сільського жителя незалежно від його віку та місця проживання. Проблеми функціонування

закладів освіти та надання освітніх послуг на селі: скорочується мережа дошкільних та шкільних закладів; будівництво і введення в дію нових закладів освіти практично призупинено; технічний стан діючих закладів освіти на селі бажає бути набагато кращим; матеріально-технічна база функціонуючих закладів освіти знаходиться у критичному стані; відчутно знижуються темпи підготовки для сільського господарства кадрів через мережу професійно-технічних училищ. Стратегією подолання вище означених явищ на державному рівні повинно стати забезпечення доступності здобуття якісної дошкільної, позашкільної, загальної середньої (як обов'язкових), професійно-технічної, середньої спеціальної і вищої (за бажанням) освіти кожній сільській дитині, громадянину незалежно від місця їх проживання, стану здоров'я, соціального походження та фінансових можливостей сім'ї.

8. Проблеми доступності медичного обслуговування на селі: скорочуються потужності медичного обслуговування селян; оснащеність функціонуючих об'єктів охорони здоров'я на селі сучасним медичним устаткуванням, інструментом, інвентарем залишається надто низькою; сільські мешканці суттєво обмежені в отриманні своєчасних якісних медичних послуг. Стратегією держави у сфері охорони здоров'я є формування та функціонування оздоровчого довкілля на селі, максимальне збереження наявної мережі охорони здоров'я і поступове нарощування нових, більш мобільних її потужностей з метою підвищення доступності та здешевлення кваліфікованої медичної допомоги сільським жителям.

9. Проблеми використання туристично-рекреаційного потенціалу: незважаючи на те, що мережа туристично-рекреаційних закладів розвинута в Україні недостатньо, функціонуюча їх потужність скорочується; скорочуються рекреаційні потужності; сільський (зелений) туристично-рекреаційний рух знаходиться лише в стадії становлення. Стратегією розвитку туристично-рекреаційного комплексу на рівні держави та місцевих органів влади є створення високорозвиненого загальнодоступного для громадян України та іноземних країн туристично-рекреаційного середовища на засадах ефективного використання (реконструкції і модернізації відповідно до міжнародних стандартів) функціонуючих та будівництва нових комфортабельних туристичних і рекреаційних об'єктів.

10. Проблеми зайнятості працездатного населення на селі: реформування аграрних підприємств зумовило різке скорочення в них працюючих; у новостворених аграрних формуваннях скорочується потреба у робочій силі; продовжує мати місце поступовий перелив робочої сили з аграрного сектору до інших сфер економічної діяльності. Стратегічним завданням держави є забезпечення оптимального співвідношення між попитом і пропозицією на робочу силу; створення рівних можливостей в реалізації кожним працездатним громадянином права на вільний вибір діяльності, своєчасне отримання за це винагороди та вчасної різнобічної державної допомоги, які б забезпечували достойний рівень проживання.

11. Проблеми формування доходів сільських сімей: рівень життя на селі; має місце надмірна поляризація за рівнем грошових доходів та витрат сільського населення; допомога держави сільським жителям із суспільних фондів споживання продовжує зменшуватися, втрачається їх сутність для виключно бідних верств населення, особливо для людей похилого віку. Стратегією подолання бідності та підвищення життєвого рівня сільського населення є створення організаційно-правової системи економічного зростання сільських домогосподарств, підтримання на оптимальному рівні реальних доходів і на цій основі забезпечення платоспроможного попиту сільського населення відповідно до соціальних стандартів.

12. Основні напрями розвитку шляхової мережі на селі: забезпечення кожного населеного пункту у сільській місцевості дорогами і під'їздами з твердим покриттям; будівництво внутрішньогосподарських доріг в обсягах, що визначаються їх власниками; будівництво та облаштування вулиць сільських населених пунктів в обсягах і в строки, визначені органами місцевого самоврядування; повне забезпечення потреби в мостових переходах та інших об'єктах шляхової інфраструктури на селі; благоустрій сільських доріг та доріг сільських населених пунктів.

13. Інформаційне забезпечення управління в сучасних умовах постіндустріального розвитку стає необхідним елементом виробничої інфраструктури, фактором підвищення її конкурентоспроможності і передбачає здійснення наступних заходів: доповнення до загальнодержавної статистичної звітності, створення відомчої аграрної статистики, сформованої на базі фінансової,

податкової, статистичної та інших обов'язкових видів звітності, відстеження показників розвитку тестових (базових) господарств та проведення вибірових опитувань і спостережень [4].

14. Основні причини погіршення екологічної ситуації: недотримання науково обґрунтованих сівозмін, перевага монокультури в деяких господарствах (особливо просапних культур); низькі норми внесення органічних добрив; порушення технології застосування мінеральних добрив і пестицидів; значне поширення ерозійних процесів; збільшення площ кислих, засолених, техногенно забруднених земель через призупинення робіт із вапнування і гіпсування ґрунтів. З метою призупинення погіршення стану земель сільськогосподарського призначення концепційно передбачається створення високоефективної системи землекористування з урахуванням природно-економічних умов, дотримання норм екологічної безпеки під час формування і розміщення нових сільськогосподарських виробництв і комплексів.

15. Основні напрями розвитку системи кредитування аграрного сектору такі: формування кредитної інфраструктури; створення кооперативної кредитної системи; створення Фонду кредитних гарантій сільськогосподарських товаровиробників; підвищення гарантій повернення кредитів; стимулювання розвитку кредитних спілок у сільській місцевості; сприяння розвитку кредитування при реалізації сільськогосподарської продукції; підтримка розвитку іпотечного кредитування із запровадженням дворівневих його різновидів тощо.

16. В умовах гострого дефіциту державного бюджету бюджетна підтримка соціального розвитку сільських територій набуває надзвичайної актуальності. Різке зменшення бюджетного фінансування, критичне становище місцевих бюджетів призвели до майже повного призупинення виробничої та соціальної розбудови сільських територій. Стратегією реформування державної підтримки соціального розвитку сільських територій буде, насамперед, зміцнення засад формування органів місцевого самоврядування, поліпшення їх матеріально-фінансової основи з метою оптимального забезпечення життєдіяльності сільського населення та надання йому соціальних послуг на належному рівні.

17. Реструктуризація управління та створення на селі оптимального соціального середовища може бути досягнута лише за умови відпрацювання чітко окресленої стратегії й тактики і на цій основі розмежування функцій управління соціальною розбудовою на різних ієрархічних рівнях. Переорієнтація командно-адміністративного керівництва на користь місцевого самоврядування докорінно змінює методичні підходи до формування управлінських рішень.

18. Система моніторингу створюється для збору та аналізу інформації про розвиток сільських територій, прогнозування його змін і розробки обґрунтованих рекомендацій для запобігання негативним змінам розвитку сільських територій взагалі і особливо дотримання вимог екологічної безпеки. Основні завдання системи моніторингу: проведення паспортизації сільських поселень; проведення систематичних спостережень, збирання та збереження інформації про стан розвитку сільських територій.

Висновки. Одержання високоякісної і достовірної інформації за результатами комплексного аналізу сільських територій, стану господарства, економічних, демографічних та екологічних проблем стане головною запорукою успішного вирішення завдань оптимального планування територіальної організації сільської місцевості, удосконалення соціально-економічних відносин на селі, оптимізації функціонування аграрної сфери господарського комплексу, використання переваг сучасного етапу його соціально-економічного розвитку та організаційно-економічних механізмів управління функціонуванням цих територій.

Список використаних джерел

1. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка та О.Г. Булавки. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 74 с.
2. Лотоцький І.І., Дишлюк Н.І. Інституціональні засади забезпечення сталого розвитку сільських територій // Інституціональні засади трансформацій в аграрній сфері: матеріали тринадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 20-21 червня 2011 року. – К., 2011. – С. 546-551.
3. Малік М.Й., Хвесик М.А. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та еколого безпечного агропромислового виробництва // М.Й. Малік, М.А. Хвесик // Економіка АПК. – 2010. – № 5. – С. 3-12.

4. Рябоконь В.П. Основні напрями соціально-економічної перебудови та розвитку українського села // В.П. Рябоконь // Економіка АПК. – 2008. – № 6. – С. 86-89.
5. Саблук П.Т., Малік М.Й., Булавка О.Г. Концепція розвитку сільських територій до 2030 року [Текст] // П.Т. Саблук, М.Й. Малік, О.Г. Булавка // –К.: ННЦ “ІАЕ” 2007. – 47 с.

Аннотация. Рассматриваются вопросы, касающиеся проблем развития сельских территорий и основные направления их решения. Предложена схема направлений развития сельских территорий.

Ключевые слова: сельские территории, сельское население, социально-экономическое развитие.

Annotation. The questions relating to problems of rural development and guidelines to address them. The scheme of rural areas.

Keywords: rural areas, rural population, socio-economic development.

УДК 331.5

Н.В. Федорчук, кандидат економічних наук, доцент ПДАТУ

РЕТРОСПЕКТИВА ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ

Проведено аналіз наукових поглядів на ринок праці як економічну категорію. Досліджено механізми ринку праці, історію його виникнення. Визначено фактори, які впливають на формування ринку праці. Встановлено вплив різних підсистем ринку праці на ефективне використання трудових ресурсів у суспільстві в сучасних умовах.

Ключові слова: праця, ринок праці, зайнятість, безробіття, ринкова економіка, ефективне використання трудових ресурсів.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ринок праці як основна складова ринкової системи формувалася протягом багатьох століть і є наслідком історичних, соціальних та економічних умов. Тому в загальному ринок праці – це соціально-економічна система економічних механізмів, норм та інститутів, що забезпечують відтворення робочої сили і використання праці.

Ринок праці не може розглядатися ізольовано, у відриві від типу економічної системи, тобто сукупності всіх економічних процесів і явищ, що відбуваються у суспільстві на основі діючих майнових відносин і організаційних форм. Ринок праці є похідним від цієї моделі, а його регулятори – органічна складова системи господарювання [2, с. 38]. Проблема специфічності сучасного ринку праці впливає з глибоких суперечностей, що склалися у сфері трудових відносин на кожному історичному етапі суспільного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теорія ринку праці знайшла своє відображення у працях багатьох вчених-економістів, таких як В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, А. Маршал, Д. Кейнс, Д. Богиня, Е. Лібанова, А. Калина, Н. Єсінова, А. Рофе, О. Грішнова, Г. Завіновська, В. Розанов, В. Федоренко та інших вітчизняних і зарубіжних вчених.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз у ретроспективі формування і розвитку ринку праці на сучасному етапі, що не знайшло достатнього висвітлення у наукових публікаціях та потребує детальнішого дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній науці теоретичний фундамент поняття ринку праці був закладений ще у працях В. Петті. Саме він вперше об'єктом купівлі-продажу назвав працю. Як ціну праці він розглядав заробітну плату, а величину зарплати –